

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

СПИРИДОНОВА КІРА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК: 327.7

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СПІЛЬНОТ
БЕЗПЕКИ (НА ПРИКЛАДІ ОБСЄ)**

23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем
та глобального розвитку

Автореферат

Дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
МАНЖОЛА Володимир Андрійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Інститут міжнародних відносин,
завідувач кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
ЛИТВИНЕНКО Олександр Валерійович,
Рада національної безпеки і оборони України,
заступник Секретаря

кандидат політичних наук,
ШЕЛЕСТ Ганна Володимирівна,
ГО «Рада зовнішньої політики
«Українська призма»,
член правління,
керівник Програми дослідження
проблем міжнародної безпеки

Захист відбудеться «27» лютого 2017 року о 14-00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.29 в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м. Київ, вул. Мельникова, 36/1.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці імені М. О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 010601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, кім. 12.

Автореферат розісланий «27» січня 2017 року.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради

Н. Б. Белоусова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В кінці ХХ – на початку ХХІ ст. високий ступінь взаємопов'язаності безпеки усіх європейських держав призвів до ситуації, коли єдина система колективної безпеки, що залишилася на теренах Європи і після завершення холодної війни – НАТО – виявилася не в змозі вирішити конфлікти, що розпалилися поза її формальними межами у державах колишнього соціалістичного табору, оскільки це завдання потребувало зусиль усіх зацікавлених гравців: західноєвропейських, східноєвропейських, центральноазійських та американських держав, які виступають важливими чинниками європейської безпеки. Тогочасна НБСЄ була єдиним міжнародним майданчиком, учасниками якого виступали усі держави континенту, де не було прив'язок до приналежності держав до певної політичної орієнтації і, відповідно, обмежень на участь у загальних процесах визначення пріоритетів європейського порядку денного. Ухвалення Паризької хартії для нової Європи у цьому зв'язку поклало початок новому етапу загальноєвропейського процесу, який поставив демократичні цінності на перше місце у питаннях розвитку новостворених держав на європейському континенті. Наголоси на нерозривності питань безпеки з повагою прав людини, демократії та верховенства права на початку 1990-х рр. почали набувати практичного змісту, а не суто декларативного характеру.

Проголошене в Астані у 2010 р. на саміті глав держав та урядів ОБСЄ прагнення побудови вільної, демократичної, спільної та неподільної євроатлантичної й євразійської спільноти безпеки на просторі від Ванкувера до Владивостока виявилось доволі амбіційним і суперечливим проектом. З одного боку, такий крок став спробою відновити довіру до самої Організації, яка перетворилася виключно на майданчик для обговорення загальних безпекових питань, де після Стамбульського саміту 1999 р. рішення припинили носити який-небудь суттєвий характер, а з іншого – як перспективний спосіб забезпечення європейської безпеки на основі теорії міжнародних безпекових спільнот, згідно з якою основами для співробітництва виступають, передусім, взаємна довіра, ідентичність та спільні норми й цінності.

Саме ці складові формування та функціонування безпекових спільнот і наразі залишаються основними постулатами створення в рамках інших регіональних організацій світу відповідних політичних утворень, що були б здатні ефективно забезпечити регіональну безпеку. Дослідження цього типу соціально-політичних утворень та особливостей їхнього становлення, серед іншого, в рамках ОБСЄ, яка прагне «віднайти» себе в умовах кризи європейського порядку, на нашу думку, потребує більшої уваги в сучасних умовах розвитку системи міжнародних відносин.

Для України актуальність дослідження зумовлена тим, що на даному етапі, коли наша держава не є членом жодного військово-політичного союзу, який би надавав дієві гарантії забезпечення національної безпеки на міжнародному рівні, таке забезпечення відбувається лише у двосторонньому форматі та в рамках міжнародних універсальних організацій. Особлива роль при цьому повинна бути надана ОБСЄ, оскільки вона є єдиною регіональною безпековою організацією, в

якій Україна є повноправною учасницею. Саме цей унікальний статус загальноєвропейського проекту також забезпечив ОБСЄ провідну роль у міжнародних зусиллях з врегулювання кризи в та навколо України 2014-2017 рр.

Відаючи належне теоретичній і практичній значущості попереднього наукового доробку в сфері вивчення феномену безпекових спільнот, слід зазначити, що проблема висвітлення спільнот безпеки як однієї з форм забезпечення регіональної безпеки не одержала повномасштабного осмислення в науці про міжнародні відносини. Тому актуальність даної дисертаційної роботи визначається необхідністю комплексного вивчення міжнародної безпекової спільноти як соціального та політичного конструкту, що виконує завдання з попередження конфліктів та боротьби з загрозами на регіональному рівні; виокремленням основних чинників та механізмів становлення ОБСЄ як безпекової спільноти; а також виявленням існуючих закономірностей функціонування останніх.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконано в рамках комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку світових процесів глобалізації» (затвердженої протоколом Вченої ради Університету № 13 від 20 червня 2011 року) в контексті наукової теми Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка № 0111U007054 «Україна у міжнародних інтеграційних процесах» (зокрема, її підрозділу 1 «Україна в сучасних політичних та безпекових процесах»).

Теоретичне значення, об'єктивно зростаюча практична потреба дослідження та стан вивчення проблеми визначили наступну **мету дисертаційної роботи**: розглянути на прикладі ОБСЄ сутність міжнародних безпекових спільнот як комплексного політико-соціального феномену забезпечення регіональної безпеки.

Реалізація поставленої мети обумовила необхідність вирішення таких **завдань дослідження**:

- 1) виділити основні форми забезпечення безпеки в регіональних системах міжнародних відносин;
- 2) визначити основні загальнонаукові засади аналізу концепту безпекових спільнот як форми забезпечення регіональної безпеки;
- 3) розглянути еволюцію становлення ОБСЄ як безпекової спільноти;
- 4) визначити особливості формування безпекової спільноти в рамках ОБСЄ, зокрема, роль спільних стандартів, норм, цінностей та ідентичності у процесі становлення євразійської та євроатлантичної спільноти безпеки;
- 5) виокремити основні механізми підвищення військової прозорості та формування довіри через призму безпекової діяльності ОБСЄ на сучасному етапі;
- 6) охарактеризувати роль спільнот безпеки у вирішенні регіональних конфліктів.

Об'єктом дослідження є європейська регіональна безпека.

Предметом дослідження є концептуально-теоретичний і практичний виміри

формування регіональної спільноти безпеки в рамках ОБСЄ.

Хронологічні рамки дослідження переважно охоплюють період постбіполярності, оскільки на думку автора, саме після завершення холодної війни почало відбуватися становлення НБСЄ/ОБСЄ як безпекової спільноти на європейському просторі. Разом з тим, при висвітленні окремих особливостей розвитку організації як багатостороннього інституту автор виходив за окреслені хронологічні межі, що дозволило пояснити особливу роль загальноєвропейського процесу у забезпеченні європейської безпеки.

Методи дослідження. Багатоаспектність феномену безпекових спільнот, а також інших форм забезпечення регіональної безпеки, зумовили своєрідний методологічний плюралізм даного дослідження, адже воно проведене із застосуванням сукупності як загальнонаукових, так і виключно політологічних методів аналізу.

Зважаючи на те, що в основу методології роботи покладено конструктивістський підхід міжнародної політичної науки, найбільш широко використовуються описовий і пояснювальний методи, а також історичний і порівняльний аналіз динаміки формування й подальшого розвитку феномену безпекових спільнот. Дані методи, зокрема, дали можливість проаналізувати еволюцію становлення ОБСЄ з ad hoc конференції до безпекової спільноти на стадії свого розвитку, а також окреслити основні цілі та пріоритети безпекової діяльності ОБСЄ на просторі своєї відповідальності.

Окрема увага приділяється процесам сек'юритизації та десек'юритизації загроз в регіоні та особливій ролі довіри, ідентичності, спільних цінностей, традицій і норм, що є притаманним конструктивістській школі теорії міжнародних відносин. У цьому ж контексті, виходячи з предмету дослідження, в якості методології безпосередньо використана теорія спільнот безпеки, зокрема, у контексті розгляду чинників формування, особливостей та основних функцій міжнародних безпекових спільнот як окремого типу політичних утворень.

Крім того, в ході дослідження було застосовано низку методів сучасної політичної науки, використовуваних під час вивчення основних проблем міжнародних систем і глобального розвитку. Зокрема, функціональний аналіз дозволив продемонструвати високий ступінь взаємозалежності безпеки окремих держав та суспільств у межах Європейського континенту, що безпосередньо уможливило визначення меж та механізмів впливу ОБСЄ на євразійську та євроатлантичну безпеку. За допомогою використання компаративістського методу було проведено паралелі між основними постулатами конструктивізму та позитивістських шкіл міжнародних відносин у контексті визначення факторів становлення та функцій безпекової спільноти на просторі ОБСЄ, а також визначено потенційний вплив спільнот безпеки на інші регіональні об'єднання на прикладі ОБСЄ.

Структурний аналіз конструкту міжнародних спільнот безпеки дозволив виділити в досліджуваному явищі провідні системоутворюючі чинники, систематизувати та узагальнити отримані результати. На основі використання методу case study було представлено наочну можливість вирішення безпековими

спільнотами регіональних конфліктів, що забезпечило проведення аналізу окремих теоретичних положень роботи в емпіричному ключі.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є комплексним дослідженням ОБСЄ як інституту формування міжнародної безпекової спільноти, адже на основі проведеного аналізу теоретичного та емпіричного матеріалу автором:

Уперше:

- 1) виділено етапи становлення ОБСЄ як міжнародної спільноти безпеки;
- 2) визначено особливості розвитку безпекової спільноти в рамках ОБСЄ, яка, за визначенням дисертанта, наразі перебуває «у перехідному періоді» від безпекового режиму до спільноти безпеки.

Удосконалено:

- 3) положення конструктивістської концепції щодо визначення функцій міжнародних безпекових спільнот;

- 4) теоретичне осмислення нормотворчих функцій та факторів довіри й спільної ідентичності як ключових елементів конструювання безпекових спільнот.

Набули подальшого розвитку:

- 5) розуміння міжвимірною та кооперативного підходу до сприйняття безпеки в ОБСЄ не лише як теоретичного концепту, але й як якісної характеристики усього європейського комплексу безпеки;

- 6) дослідження плюралістичних безпекових спільнот через призму їхнього інклюзивного характеру, що забезпечує більш широку соціалізацію акторів та зміну таким чином їхньої поведінки на міжнародній арені;

- 7) положення про унікальність третього виміру діяльності ОБСЄ, який має найбільший трансформаційний потенціал, змінюючи суспільства не лише ззовні, але й з середини.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів. Теоретична значимість проведеного дослідження визначається тим, що отримані в ході дисертаційного аналізу висновки і результати можуть розширити проблемне поле системних досліджень політико-соціальних процесів становлення міжнародних спільнот безпеки та, зокрема, ОБСЄ. Узагальнення, запропоновані в дисертаційній роботі, можуть бути використані в якості додаткового теоретичного базису при побудові концептуальних конструктів безпекових спільнот як форми забезпечення регіональної безпеки, вдосконаленні понятійного апарату концепції та методології дослідження, а також для якісного дослідження розвитку ОБСЄ. Окремі положення роботи можуть бути застосовані в ході інших політологічних досліджень, включені до опорних матеріалів при підготовці навчальних посібників, наукових робіт, нормативних та спеціальних курсів політологічного спрямування у вищих навчальних закладах, зокрема: «Міжнародна та європейська безпека», «Міжнародні відносини та світова політика», «Регіоналізм та регіональні системи безпеки», «Сучасні тенденції світової політики», «Міжнародні системи та глобальний розвиток», «Міжнародні конфлікти», «Національна безпека України», «Зовнішня політика України» тощо.

Із практичної точки зору, вагомою може вважатися розробка

концептуального апарату вивчення безпекових спільнот, на основі якого можуть проводитися емпіричні дослідження цього феномену та моніторинг його змін на прикладах інших регіональних об'єднань. Крім того, визначений концептуальний апарат дослідження дозволяє проводити подальше узагальнення емпіричних даних щодо проблематики становлення безпекових спільнот та їхніх можливостей виконувати своє найголовніше завдання з унеможливлення появи війн в міжнародних відносинах та вирішення існуючих конфліктів, на основі чого може бути суттєво збагачено теоретичне визначення та подальше практичне спрямування зовнішньої політики Української Держави на напрямі забезпечення регіональної безпеки та по відношенню до ОБСЄ зокрема.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження були апробовані у доповідях на міжнародних наукових конференціях, зокрема у III Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародні відносини в умовах XXI ст.: сучасна теорія і практика» Львівського національного університету імені Івана Франка (м.Львів, 12 лютого 2014 р.), у XI міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Київ, 3 квітня 2014 р.), у II Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Інтеграційні процеси в міжнародних відносинах: історія та сучасність» Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (м.Миколаїв, 7 квітня 2014 р.), у Міжнародній конференції «The Geopolitical Situation and Security Challenges in the Eastern Europe and The Caucasus. The Role of Poland and Germany» Ягеллонського університету (м.Краків, 12-13 червня 2015 р.), у Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м.Київ, 16 жовтня 2014 р.), у науково-практичній конференції «Трансатлантична безпека та роль України» Дніпропетровського національного університету імені О.Гончара (м.Дніпропетровськ, 19 березня 2015 р.), у Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та політології» (м.Херсон, 20-21 листопада 2015 р.), у Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право» Львівського національного університету імені І. Франка (м.Львів, 22 квітня 2016 р.).

Публікації. Результати дослідження відображені у 6 наукових публікаціях загальним обсягом 4,4 д.а., з яких 5 наукових праць розміщені у фахових виданнях та збірниках наукових праць, затверджених Міністерством освіти і науки України (3,9 д.а.), та 1 – в іноземному науковому виданні.

Структура роботи. Структурно дослідження складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (379 найменувань) та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 212 сторінок, із яких 171 сторінка складає основну частину роботи, 40 сторінок – список джерел і літератури, 1 сторінка – додаток.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, визначено наукове значення роботи, розкрито її зв'язки з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено його об'єкт і предмет, хронологічні межі, наукову новизну роботи, її теоретичне та практичне значення, висвітлено методологічні засади і структуру дисертації, наведено інформацію про апробацію та публікації результатів дослідження.

У першому розділі – *«Концептуально-теоретичні засади дослідження міжнародних спільнот безпеки»* - викладено концептуальні засади дослідження, наведено огляд джерельної бази, присвяченої тематиці міжнародних безпекових спільнот та інших форм і механізмів забезпечення регіональної безпеки, з'ясовано стан наукової розробки проблеми в міжнародно-політичній науці.

Дане дослідження побудовано на тезі про те, що міжнародне співробітництво в галузі безпеки виступає одним з можливих засобів нейтралізації/захисту держави від потенційних чи реальних загроз її безпеці. Таке безпекове співробітництво може набувати різних форм та здійснюватися в різних географічних масштабах: на глобальному, регіональному чи двосторонньому рівні. При цьому автор приділив найбільшу увагу саме регіональному рівню, оскільки його динаміка дозволяє повноцінно розглянути і безпеку окремих одиниць, і процеси впливу глобального рівня на інших акторів.

Серед основних форм міжнародного співробітництва в галузі безпеки автор виділяє союзи та альянси (в тому числі, військово-політичні союзи), безпекові режими та спільноти безпеки. Найголовнішою характеристикою для вирізнення форм при цьому є готовність сторін іти на певні поступки для досягнення більшої безпеки, що є доволі ризикованим в умовах анархії міжнародних відносин та постійної присутності дилеми безпеки. При цьому, дослідження окремих регіонів та тісної взаємопов'язаності безпеки окремих країн між собою у вигляді регіональних комплексів безпеки дозволяє зробити висновок щодо можливості «накладення» однієї форми забезпечення безпеки на іншу та існування в регіональних системах міжнародних відносин «гібридних» форм співробітництва.

Теорія спільнот безпеки як окремий напрям досліджень сучасних міжнародних відносин, в тому числі регіоналізму та проблем регіональної безпеки, була сформована протягом другої половини ХХ – поч. ХХІ ст. в рамках конструктивістської школи міжнародних відносин під значним впливом ідей автора комунікаційної інтеграційної теорії К.Дойча. Такі ключові положення конструктивізму, як визначальна роль соціального конструкту; вплив зовнішнього середовища на агента; важливість норм, цінностей та традицій у конструюванні суспільством нової реальності, були введені в науку про міжнародні відносини, змінюючи традиційне для класичних парадигм – політичного реалізму та лібералізму з їхніми сучасними варіаціями – розуміння ключових понять у сфері міжнародних відносин та світової політики – сили, анархії, національних інтересів тощо.

Розгляд міжнародно-політичних явищ як соціально сконструйованих внаслідок впливу спільних норм, правил, цінностей та ідентичності на актора і

структуру, дозволив автору провести дослідження, засновуючись не лише на традиційних концепціях, але і враховуючи нові виклики та зміну пріоритетів міжнародного співробітництва держав – визнаючи ключову роль безпеки у всіх її вимірах – економічному, екологічному, правозахисному, культурному тощо. Почуття спільного «ми» та самоідентифікація впливають на зовнішню політику та визначають поведінку держав на міжнародній арені не менше, ніж наявні ресурси та традиційний баланс сил. Спрямоване керування поширенням цінностей та норм у суспільстві сприяє зміні сприйняття загроз та формуванню нових пріоритетів та інтересів держав як основних акторів міжнародних відносин.

У даному дослідженні автор визначає міжнародну безпекову спільноту, передусім, через характер взаємовідносин між учасниками такої спільноти. Дисертант визначає її як формалізоване або неформалізоване політичне об'єднання держав, які є носіями спільних базових цінностей, вироблених громадськими та політичними інститутами; держави повинні бути готові та здатні швидко й адекватно реагувати на зміни у взаєминах, що досягається за рахунок лояльності один до одного і наявності почуття спільності; крім цього, держави повинні бути інтегровані між собою до того ступеня, щоб вони не бачили іншого варіанту розвитку взаємовідносин, крім мирного.

Дослідження проблематики формування безпекових спільнот, зокрема, на теренах ОБСЄ, обумовило залучення широкого кола джерел і матеріалів. У вітчизняній і зарубіжній науковій літературі дана тематика є недостатньо розкритою, а її висвітлення вирізняється фрагментарністю і здебільшого прикладним характером досліджень.

Документальна база дослідження складається з офіційних та робочих документів ОБСЄ (рішень, схвалених та прийнятих в рамках робочих органів Організації, а також проектів таких рішень, неофіційних документів на кшталт нон-пейперів, пам'ятних записок і позиційних матеріалів держав учасниць, які розповсюджуються всередині Організації), офіційних документів та виступів чи заяв посадових осіб країн-учасниць ОБСЄ, монографій та статей авторів, які досліджують проблематику забезпечення регіональної безпеки, а також аналітичні доповіді, підготовлені науково-дослідницькими центрами та академічними мережами.

Загальнотеоретичні положення теорій конструктивізму, сек'юритизації, регіональних безпекових комплексів та спільнот безпеки викладені в працях Б.Бузана, О.Вевера, А.Ачарії, Д.Фразіра, Р.Стюарт-Інгерсоль. Окремі аспекти співробітництва держав в галузі безпеки та основні форми, яких воно набуває у сучасному світі, детально розкриті в дослідженнях Р.Джервіса, С.Кауфмана, Г.Моргентау, Г.Мюллера, С.Краснера, Р.Літла, Дж.Снайдера, С.Уолта, К.Каракасулу, К.Ройс-Сміта, К.Бута, А.Вендта, П.Моргана.

Унікальність безпекового співробітництва держав в рамках ОБСЄ та наголоси на можливості побудови справжньої спільноти безпеки на просторі від Ванкувера до Владивостока у своїх роботах доводять Е.Адлер, А.Загорський, В.Целльнер, Ф.Еверс, П.Грев, Е.Немцов, Ч.Крупнік, М.Перрен де Брішамбо, Г.Вайберг. Проблематиці розвитку безпекових спільнот та забезпечення

регіональної безпеки в цілому не лише на європейському, але й азійському просторі – в рамках АСЕАН і АРФ – зокрема, присвячені роботи М.Барнетта, А.Ачарїї, Г.Улусоя, А.Коллінса, П.Фромута, А.Лінклейтера, Т.Ріссе, Дж.Рольфе, В.Вагнера.

Окремі аспекти діяльності ОБСЄ – у розрізі її дослідження як міжнародної організації у розумінні Розділу VIII Статуту ООН – відображені у роботах Д.Чігаса, Р.Беррі, С.де ла Торре, Ф.Гаера, Д.Галбрета, В.-І.Гебалі, Е.Греко, Дж.Кляйна, С.Лене, Г.Мьєрло, Б.Мьоллера, М.Моссера, Д.Паунова, Т.Сніка.

Питання розвитку військових конфліктів на просторі ОБСЄ – зокрема, ті які почали розвиватися на теренах колишнього соціалістичного блоку, і до вирішення яких почала активно залучатися ОБСЄ на початку 1990-х рр., – висвітлені в роботах Г.Перепелиці, Ю.Рубинського, А.Белламі, О.Геукцяна, У.Хілла, М.Мезонньова, В.Перрі, В.Рамело, Д.Сандоле, Ф.Таннера, М.-Дж.Ван Рі, А.Варкотч, Г.Шелест.

Серед українських дослідників окремим аспектам діяльності ОБСЄ час від часу присвячують свою увагу С.Желіховський, Н.Мушак, Ю.Кедровська, В.Панасюк, Н.Поршакова, В.Волошин, І.Гончаренко.

Проблематика забезпечення регіональної безпеки та особливості процесів регіоналізму, а також національної безпеки у цьому контексті, висвітлена у роботах Б.Парахонського, В.Горбуліна, О.Литвиненка, В.Константинова, Т.Чехович, О.Мельника, І.Мінгазутдінова, В.Манжолі. Окремим положенням конструктивістської школи МВ щодо важливості для міжнародних систем таких факторів як ідентичність, спільні цінності, соціальне конструювання об'єктів відносин присвячені праці О.Шаповалової, Ю.Цирфи, О.Щурко, Н.Пелагеші, К.Шинкарук.

У другому розділі – *«Формування спільноти безпеки на просторі ОБСЄ»* - розглянуто особливості розвитку безпекової спільноти в рамках ОБСЄ, з акцентом на аналізі ролі таких факторів, як спільні цінності, норми, ідентичність, довіра та інклюзивність.

Сорокарічна практика співробітництва держав у галузі європейської безпеки в рамках НБСЄ/ОБСЄ, заснована на принципах рівноправності, інклюзивності, універсальному, всеохоплюючому та кооперативному підході до розуміння безпеки, є вираженням прагнення держав до досягнення більш безпечного внутрішнього та зовнішнього середовища свого існування. Поява нових криз на євроатлантичному та євразійському просторі, що сек'юритизувалися як окремими державами-учасницями, так і ОБСЄ в цілому, ставали одночасно викликом і стимулом розвитку Організації, яка із плином часу обрала для себе в якості взірця-кінцевої мети модель побудови безпекової спільноти.

Разом з тим, наявність невирішених протиріч між різними акторами регіону та, в першу чергу, невирішеність конфліктних ситуацій свідчать про те, що на даному етапі свого розвитку ОБСЄ ще не дійшла до стадії сталої безпекової спільноти, залишаючись останні 25 років на фазі її становлення.

Проаналізувавши основні етапи розвитку безпекової спільноти в рамках ОБСЄ, взаємозв'язок процесу формування спільноти зі створенням та

поширенням спільних норм, цінностей та ідентичності, зокрема, в галузі людського виміру, автор виділив такі фактори формування спільноти безпеки на просторі від Ванкувера до Владивостока:

- кооперативний і міжвимірний підхід до розуміння безпеки як єдиного явища, забезпечення якої потребує спільних зусиль учасників об'єднання;
- соціалізація та поширення норм серед старих та на нових учасників спільноти, що свідчить про всеохоплюючий та інклюзивний характер ОБСЄ, який приваблює інших акторів МВ;
- взаємний вплив агентів один на одного та структури на агентів, що сприяє здійсненню внутрішніх реформ в державах, уніфікації цінностей та норм на національних рівнях, змінюючи таким чином ідентичність акторів зсередини;
- соціальне конструювання взаємної довіри шляхом підтримки традицій ведення переговорів і «дипломатії семінарів» - як на міждержавному рівні, так і на міжособистісному, що є сприяє становленню спільноти «знизу».

Крім того, автор визначив декілька функцій більш прикладного характеру, які ОБСЄ виконує вже на сучасному етапі, що сприяють формуванню плюралістичної безпекової спільноти між учасниками, де саме Організація в її єдності відіграє найважливішу та перспективну роль:

- 1) Сприяння політичним консультаціям та укладанню двосторонніх і багатосторонніх угод між державами;
- 2) Впровадження та встановлення ліберальних стандартів, які повинні реалізовуватися як всередині однієї держави, так і в рамках спільноти в цілому, і використовуються з метою оцінки стану демократії та ситуації із забезпечення прав людини (нормотворчість та моніторинг виконання зобов'язань);
- 3) Превентивна дипломатія / попередження конфліктів – при чому ці функції виконуються не традиційними безпековими механізмами (типу миротворчих місій), а засобами «м'якої» безпеки, яка діє навіть у правозахисній сфері. Функції раннього попередження в першу чергу притаманні незалежним інститутам ОБСЄ у сфері людського виміру – ВКНМ, ПЗМІ, певною мірою БДПЛ та польовим присутностям Організації, які слідкують за ситуацією на місцях;
- 4) Розвиток практики мирного вирішення суперечок і конфліктів на просторі ОБСЄ;
- 5) Формування взаємної довіри (як у ході суто політичного співробітництва – у другому та третьому вимірі, – так і шляхом просування угод у галузі контролю над озброєннями та військової транспарентності);
- 6) Підтримка демократичних інститутів та ринкових реформ в економіці держав, що розвиваються (через діяльність БДПЛ та польові присутності ОБСЄ);
- 7) Надання допомоги у постконфліктному відновленні та забезпеченні верховенства права у державах, що не мають достатнього досвіду у цій сфері.

Політичний характер діяльності ОБСЄ, відсутність чіткого юридичного статусу зобов'язань, які беруть на себе держави в рамках Організації, принцип консенсусного прийняття рішень, можуть вважатися як недоліками, так і перевагами ОБСЄ. Наявність політичної волі та готовності у представників еліт різних держав продовжувати роботу Організації навіть у період її стагнації та

кризи, яку вона переживала на початку 2000-х рр. після провалу Угоди про адаптацію ДЗЗСЄ, свідчить про дієвість напрацьованих практик взаємодії в рамках ще НБСЄ за часів міжблокового протистояння та інституційну пам'ять про можливість вирішення спірних питань мирним шляхом. Довгострокові наслідки, що витікають з такого роду співробітництва та виконання зобов'язань є регулятивними, виступаючи запорукою формування єдиної транснаціональної ідентичності та поглибленню взаємозалежності між учасниками, що має потенціал стати не лише «спільнотою цінностей» чи «спільнотою відповідальності», але й повноцінною плюралістичною спільнотою безпеки.

В рамках існуючого європейського безпекового комплексу ключовою організацією, яка здійснює забезпечення євразійської та євроатлантичної безпеки, виконуючи завдання підтримання статус-кво на континенті та допоки що уможлиблюючи відсутність повномасштабних конфліктів, на думку дисертанта, є саме ОБСЄ. За нашим визначенням, вона виражається не лише як міжнародна міждержавна організація, а як набагато глибше політико-соціальне безпекове утворення – міжнародна спільнота безпеки, яка знаходиться на стадії свого становлення. Окремі характерні риси, які притаманні ОБСЄ, у тому числі, і як безпековому режиму, привели автора до висновку про те, що плюралістичні безпекові спільноти, які не досягли стадії сталого розвитку, можуть водночас існувати у вигляді деформованого безпекового режиму. Запорукою еволюції режиму у такому випадку та переходу безпекової спільноти до наступної, сталої, стадії свого розвитку дисертант визначає досягнення високого рівня взаємної довіри між учасниками спільноти, що забезпечить у подальшому формування єдиної спільної ідентичності.

У третьому розділі – *«Механізми формування довіри та вирішення конфліктів в рамках ОБСЄ»* - розглянуто основний інструментарій підвищення рівня військової транспарентності в рамках ОБСЄ, що сприяє формуванню довіри між державами-учасницями Організації, а також головні механізми попередження та вирішення конфліктів, наявних в розпорядженні ОБСЄ.

На думку дисертанта, діяльність ОБСЄ у галузі безпеки свідчить про те, що головним завданням ОБСЄ як безпекової спільноти, що розвивається (тобто, головним завданням її діяльності на сучасному етапі), є формування та закріплення довіри між учасниками Організації, передусім, шляхом боротьби з загрозами, що виникають на просторі ОБСЄ у першому та третьому вимірах безпеки (оскільки другий вимір залишається маргіналізованим), та шляхом залучення до вирішення міжнародних криз на різних фазах конфліктного циклу.

Разом з тим, враховуючи консенсусний характер прийняття рішень, необхідність політичної волі усіх учасників є визначальним фактором для забезпечення подальшої дієвості ухвалених рішень та глибини залучення до вирішення проблемних питань, що можуть становити загрозу загальній безпеці у Європі. Питання наявності політичної волі у головних акторів Організації – тим більше тих, які порушують взяті на себе раніше зобов'язання, - і свідчать про подальшу життєздатність ОБСЄ як інституту забезпечення загальноєвропейської безпеки.

У той час, коли Російська Федерація в кінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. була більш кооперативно налаштована до ОБСЄ, ситуація з роками змінилася у зв'язку зі зростанням великодержавних амбіцій відігравати більш важливу роль на міжнародній арені. Агресивна політика Росії по відношенню до своїх сусідів і, водночас, таких же учасників регіонального комплексу безпеки на просторі від Ванкувера до Владивостока (в першу чергу, Грузії та України) піддала сумніву ефективність діяльності та доцільність існування самої ОБСЄ.

У випадку українсько-російського конфлікту 2014-2017 рр. ОБСЄ показала себе більш активним гравцем (у порівнянні з низкою інших, за вирішення яких бралася), який прагне виступати основною платформою і для ведення переговорів з врегулювання конфлікту, що знаходиться у гострій фазі, і для імплементації вже досягнутих домовленостей. Швидкість реагування на кризу показала ефективність і доцільність попередніх досліджень конфліктного циклу в рамках ОБСЄ. У свою чергу, багатовимірний та всеохоплюючий підхід до вирішення кризи (як і загальний підхід до розуміння безпеки в рамках Організації) – а активну діяльність ОБСЄ в усіх трьох вимірах в Україні протягом останніх трьох років автор розглядає саме у цьому ключі – сприяє більш системному підходу до розроблення політики реагування на кризи в майбутньому, адже досвід, який Організація набуває наразі, може стати основою для її виходу на якісно новий рівень (особливо у разі започаткування нових польових операцій, які по суті будуть займатися миротворчою діяльністю – певною мірою, навіть СММ вже виконує такі функції) – повномасштабне представлення собою регіональної безпекової організації у розумінні Розділу VIII Статуту ООН.

У разі успішного вирішення кризи в та довкола України в рамках ОБСЄ, Організація не лише відновить сенс свого існування – спроможність вирішувати, а у перспективі, і попереджати конфлікти, – але й виконає завдання з відновлення довіри на просторі від Ванкувера до Владивостока. У цьому зв'язку увесь комплекс наявних в Організації засобів з підвищення транспарентності та міжвимірності розуміння безпеки доведуть свою ефективність і стануть живим втіленням того, що теоретичні надбання, у даному випадку – конструктивістів, – можуть бути реалізовані на практиці в міжнародних відносинах, що не може не стати прикладом для наслідування іншими багатосторонніми механізмами та регіональними організаціями.

ВИСНОВКИ

Концептуальним стрижнем дисертаційного дослідження виступає ідея формування в рамках ОБСЄ міжнародної безпекової спільноти як комплексного політико-соціального феномену, місце якого в європейській системі міжнародних відносин повноформатно розкривається у відповідних напрацюваннях науки про міжнародні відносини та практиці діяльності самої Організації. Проведений аналіз таких напрацювань і практики дозволив автору зробити наступні висновки:

1. Міжнародне безпекове співробітництво протягом останніх десятиліть перетворюється зі звичайного способу захисту держави від потенційних чи реальних загроз її безпеці на більш широкий феномен, що знаходить своє вираження у становленні нових форм забезпечення регіональної безпеки.

Ступінь зацікавленості держав у вирішенні спільних проблем та боротьбі з загрозами безпеці, що набувають транскордонного характеру, баланс сил та баланс загроз, готовність до прийняття норм та правил поведінки у своїх зовнішніх зносинах, наявність спільних цінностей та традицій, історії взаємовідносин, близькість ідентичностей виступають основними факторами, які впливають на вибір формату ведення державами безпекового співробітництва з іншими суб'єктами міжнародних відносин.

Безпекове співробітництво, яке здійснюється в різних географічних масштабах – на глобальному, регіональному чи двосторонньому рівні – виражається у таких формах, як дво- та багатосторонні союзи й альянси, безпекові режими та спільноти безпеки. Враховуючи особливу роль соціологічних аспектів, які є визначальними для становлення і розвитку цих форм співробітництва в галузі безпеки, автор прийшов до висновку щодо пріоритетності застосування постулатів соціального конструктивізму, з поєднанням окремих підходів неореалістичної парадигми міжнародних відносин і критичних теорій. Серед іншого, розглядаючи можливість створення і наявності умов для співробітництва в анархічному міжнародному середовищі з точки зору структурного та оборонного реалізму, значна увага автором приділялася процесам сек'юритизації та десек'юритизації загроз в регіоні та особливій ролі традицій, спільного історичного минулого та ідентичності, що є притаманним конструктивістській школі теорії міжнародних відносин.

2. Концепція спільнот безпеки як окремий напрям досліджень сучасних міжнародних відносин була сформована протягом другої половини ХХ – поч. ХХІ ст. в рамках конструктивістської школи міжнародних відносин, передусім, під значним впливом ідей автора комунікаційної інтеграційної теорії К.Дойча.

Запропоновані К.Дойчем ідеї дослідження міжнародних політичних об'єднань під кутом конструктивістських постулатів важливості сприйняття самого себе та ролі відчуття спільноти у міжнародному співробітництві, спільних цінностей та взаємної передбачуваності привернули неабияку увагу міжнародників, що поступово призвело до формування окремої теорії спільнот безпеки. Із появою робіт представників Копенгагенської школи у 1990-х рр., ця теорія отримала увагу і в практичній площині – все більше існуючих політичних об'єднань доходять висновку про важливість соціальних складових у забезпеченні успішності політичного проекту, наголошуючи на необхідності побудови спільноти безпеки для вирішення безпекових питань регіону. Таке співробітництво у кінцевому результаті сприяє формуванню спільних базових цінностей та швидкому й адекватному реагуванню на зміни у відносинах за рахунок лояльності один до одного і наявності почуття спільності; що в свою чергу стає запорукою забезпечення безпеки учасників такого роду об'єднання.

При цьому основна увага як теоретиками, так і практиками, приділяється ідентичності та спільним цінностям як вихідним для подальшого розвитку дво- та багатосторонніх відносин в рамках політичного об'єднання та формування довгострокових стратегічних інтересів учасників у підтримці самого існування та функціонування безпекової спільноти незалежно від стадії її розвитку.

3. Ухвалення Паризької хартії для нової Європи поклало початок новому етапу загальноєвропейського процесу і поставило демократичні цінності на перше місце у питаннях розвитку новостворених держав на європейському континенті. Поглиблення взаємозалежності безпеки держав, розуміння необхідності колективної боротьби з внутрішніми конфліктами, та практичні загальноєвропейські спільні зусилля з вирішення загроз засвідчили еволюцію європейського комплексу безпеки та його поступовий перехід до форми регіональної безпекової спільноти в рамках ОБСЄ.

На шляху до побудови такої спільноти ОБСЄ пройшла крізь різні етапи розвитку, серед яких, враховуючи теоретичні положення концепції безпекових спільнот, автор виділив наступні:

1) 1973-1990 рр. – «нульова» фаза, яка розпочалася із початком переговорів у загальноєвропейському форматі і завершилася із припиненням холодної війни і проголошенням нової ери демократії, миру та єдності. Характеризується закладанням основи для подальшого функціонування ОБСЄ – передусім, практики мирного співробітництва між ворогуючими державами на основі єдиних принципів, закріплених в Гельсінському заключному акті 1975 р.

2) 1990-1994 рр. – «народження» безпекової спільноти. Створення постійно діючих інститутів і органів ОБСЄ, визнання пріоритетності й важливості закріплення демократичних цінностей в якості нормативної структури діяльності Організації, а також всередині самих держав-учасниць.

3) З 1994 р. – і до сьогодні – закріплення ОБСЄ на початковій стадії розвитку безпекової спільноти та її поступовий перехід до плюралістичної спільноти, що розвивається. Це виражається у започаткуванні нових інституцій та поглибленні каналів комунікації між державами на різних рівнях, що сприяє закріпленню взаємної довіри і майбутньому формуванню єдиної ідентичності.

При цьому у рамках даного етапу автор виділяє ще декілька додаткових фаз розвитку спільноти, які не змінювали якісно Організацію, але мали переламні періоди, формально ставлячи нову середньострокову мету її функціонування:

- 1994-2010 рр. – становлення ОБСЄ як регіональної організації у розумінні Розділу VIII Статуту ООН, інституціоналізація та формування зовнішньої ідентичності ОБСЄ у сприйнятті її позарегіональними акторами (на противагу єдиній самоідентифікації, не сформованій і досі), яке завершилося офіційним проголошенням прагнення побудови безпекової спільноти;

- 2010-2014 рр. – стагнація діяльності ОБСЄ;

- з 2014 р. – криза європейської безпеки, яка розпочалася разом із конфліктом в та довкола України. Автор доходить висновку, що у разі провалу відновлення консенсусу та довіри між учасниками спільноти, українсько-російський конфлікт може стати точкою неповернення для ОБСЄ, регіональної системи міжнародних відносин та постбіполярного світового устрою в цілому.

4. Головним надбанням сорокарічної практики міждержавної взаємодії в рамках ОБСЄ є закріплення як на теоретичному, так і на практичному рівні, примату нового концептуального розуміння безпеки – «всеохоплюючої» (яка поєднує класичну безпекову проблематику з економічними, довкільними,

культурними та гуманітарними питаннями), «неподільної» (безпека однієї держави тісно взаємозалежить з безпекою інших держав) та «кооперативної» (безпека, заснована на довірі та співробітництві, мирному вирішенні суперечок та роботі взаємопосилюючих багатосторонніх інституцій).

Таке сприйняття безпеки стало запорукою активної нормотворчої діяльності НБСЄ/ОБСЄ та накопичення значної кількості політичних зобов'язань держав одна перед одною та перед своїми суспільствами. Саме спільні норми, які поступово перетворилися на уніфіковані та загально визнані мирні принципи співробітництва та цінності Організації, на думку дисертанта, є основою для реалізації ідеї формування безпекової спільноти. Нормотворча та нормопоширювальна діяльність у цьому контексті, яка є доволі ефективною в окремих секторах співробітництва першого та третього вимірів, повинна закріпитися, передусім, на національному рівні та стати частиною політичної культури усіх держав, які входять до цього об'єднання. Таке закріплення у практичному вимірі відбувається шляхом активної соціалізації держав та залученням держав на різних рівнях – від індивідуального до рівня політичних еліт – до діяльності ОБСЄ як цілого. Перетворення норм та принципів діяльності Організації на цінності, а також досягнення їх взаємного виконання усіма державами-учасницями трансформують конститутивні норми всього регіону, що проявляється надалі у впливі ОБСЄ на інші регіональні об'єднання. Відповідно, ці процеси стають передумовами формування єдиної ідентичності, єдиних інтересів та передбачуваної поведінки, де держави стають «агентами» когнітивного регіону, що розвивається в рамках загальноєвропейського комплексу безпеки.

Водночас, окремі характерні риси, які притаманні ОБСЄ, у тому числі, і як безпековому режиму, дозволили автору дійти висновку про те, що плюралістичні безпекові спільноти, які не досягли стадії сталого розвитку, можуть водночас існувати у вигляді деформованого безпекового режиму. Запорукою еволюції режиму у такому випадку та переходу безпекової спільноти до сталої стадії свого розвитку дисертант визначає досягнення високого рівня взаємної довіри між учасниками спільноти.

5. Співробітництво в галузі «традиційної» безпеки – військово-політичному вимірі, який в рамках ОБСЄ переважно концентрується на контролі над звичайними озброєннями та розробці військових ЗЗДБ, - має на меті підвищення рівня транспарентності та закріплення довіри між учасниками, які є ключовими факторами для руху у напрямі формування безпекової спільноти на просторі від Ванкувера до Владивостока. У цьому зв'язку неготовність держав іти на обмін військовою інформацією в галузях контролю над звичайними збройними силами або ж виконання ЗЗДБ є показником відсутності такої довіри. Проблематичними чинниками для регіону ОБСЄ з огляду на це залишаються держави-сторони конфліктів – як заморожених (на кшталт Вірменії та Азербайджану / Грузії і Росії), так і тих, що знаходяться у стадії ескалації (Україна / Росія).

Глобальний та міжвимірний підхід до сприйняття безпеки водночас виступає і перевагою, і недоліком функціонування ОБСЄ. З одного боку, він дозволяє охопити широке коло завдань та напрямів діяльності, які на перший погляд, не

вписуються у формат міждержавної взаємодії – контроль над озброєннями, боротьба з транснаціональними загрозами, поліцейська діяльність, контроль за кордонами – і доволі часто виступають предметом двосторонніх, а не багатосторонніх домовленостей. З іншого боку, найголовніший недолік такого універсального підходу полягає в тому, що на практиці це виливається у відсутність чіткого бачення шляхів боротьби з загрозами та частковість вирішення проблем. Наприклад, питання, пов'язані з реформуванням безпекового сектору країн, що розвиваються (у тому числі, постконфліктне відновлення на просторі ОБСЄ), не мають загального підходу в Організації.

У цьому контексті автор доходить висновку, що проблематика першого виміру діяльності ОБСЄ – яка на сучасному етапі стоїть на перетині військових та оборонних питань з питаннями державного будівництва – у перспективі може бути поглиблена не лише за рахунок оновлення проблематики контролю над озброєннями та ВД, але й шляхом більш детальної розробки єдиного напрямку реформування сектору безпеки чи інших аналогічних напрямів. Перевагами такого кроку стане більша єдність та однонаправленість розроблення й імплементації програм з допомоги державам у відповідних галузях, оскільки з'явиться кінцева мета – будуть встановлені довгострокові пріоритети співробітництва держав у певній сфері та більш чітко визначені перспективи подальшого розвитку. Сама практика діяльності Організації протягом останніх років показує, що тісне переплетіння питань поліцейської і правоохоронної діяльності, реформування сектору оборони та роззброєння, і навіть реінтеграції, потребують вироблення єдиної стратегії для постконфліктних держав.

З іншого боку, такий крок посилить синергію міжінституційної взаємодії в рамках самої ОБСЄ, адже доволі часто незалежність інститутів призводить до ситуації, коли забюрократизованість погодження та започаткування проектів загальмовує процес їхнього впровадження, або ж навіть до дублювання функцій.

Людський вимір діяльності ОБСЄ з точки зору створення та поширення спільних цінностей, норм, традицій, правил та єдиної транснаціональної ідентичності – а відповідно, і подальшого формування безпекової спільноти – виконує ті ж функції формування довіри. У той же час, за своєю трансформаційною сутністю він є набагато глибшим, тісно пов'язуючи права людини з інституційними та політичними системами держав. Учасниці ОБСЄ погоджуються через взяті у цій галузі на себе зобов'язання з тим, що плюралістична демократія – і відповідно, спільнота безпеки, – повинна бути заснована на верховенстві права як на єдиній системі управління, яка може ефективно гарантувати безпеку громадян шляхом дотримання прав та свобод.

Характерною рисою людського виміру ОБСЄ є також те, що питання дотримання прав людини та забезпечення плюралістичної демократії не вважається виключно внутрішньою справою держави. Держави є відповідальними за свою політику у цій галузі не лише перед своїми громадянами, а й перед іншими державами-учасницями ОБСЄ, - що є ще одним свідченням того, що ОБСЄ виступає не тільки спільнотою цінностей, але й «спільнотою відповідальності».

6. Наявність внутрішніх і міжнародних конфліктів у регіоні відповідальності ОБСЄ піднімає питання можливості здійснювати Організацією ефективний контроль над кризовими ситуаціями між державами-учасницями. Ще на початку 1990-х рр. балканські події чітко довели, що для виконання функцій безпекової спільноти Організація потребує ефективних засобів превентивної дипломатії та постконфліктного відновлення. У цьому контексті на окрему увагу заслуговує активізація діяльності ОБСЄ на напрямі дослідження цих аспектів конфліктного циклу, що вилилося у практичне запровадження нових ініціатив на кшталт РЕАКТ – створення команд швидкого надання експертної допомоги та забезпечення співробітництва.

Найбільш показовим конфліктом, врегулюванням якого займається ОБСЄ на сучасному етапі, є криза в та довкола України, спричинена агресією Російської Федерації проти України. Саме тому автор сконцентрував свою увагу на інструментарії ОБСЄ, використаному державами-учасницями, з метою стабілізації та врегулювання ситуації в країні, оскільки саме він найбільш комплексно дозволив поглянути на всі недоліки та можливості діяльності Організації у зазначеній галузі в цілому.

Протягом трьох років перебування українсько-російського конфлікту на стадії ескалації, були задіяні такі інструменти ОБСЄ як: направлення додаткових польових місій, військові інспекції згідно Віденського документу, ad hoc місії з оцінки ситуації в сфері прав людини, здійснення спостереження за загальнонаціональними та місцевими виборами, медиаційне сприяння діалогу національної єдності / надання добрих послуг, активна посередницька діяльність Діючого головування в Тристоронній контактній групі тощо.

Автор дійшов висновку, що у випадку російсько-українського конфлікту 2014-2017 рр. ОБСЄ показала себе як доволі активного гравця, який прагне і може виступати основною платформою і для ведення переговорів з врегулювання конфлікту, і для імплементації вже досягнутих домовленостей. Швидкість реагування на кризу показала ефективність і доцільність попередніх досліджень конфліктного циклу в рамках ОБСЄ. У свою чергу, міжвимірний підхід до вирішення кризи сприяє більш системному підходу до розроблення політики реагування на конфлікти в майбутньому, адже досвід, який Організація набуває наразі, може стати основою для її виходу на якісно новий рівень (особливо у разі започаткування нових польових операцій, які по суті будуть займатися миротворчою діяльністю – певною мірою, навіть СММ вже виконує такі функції) – повномасштабне представлення собою регіональної безпекової організації у розумінні Розділу VIII Статуту ООН.

Інклюзивний і кооперативний характер функціонування ОБСЄ (та участі у ній держав) також має свої переваги в тому, що дозволяє посадити за стіл переговорів у разі конфліктної ситуації акторів різної політичної ваги на рівних умовах, де кожна з 57 сторін має право голосу, адже в сучасному глобалізованому світі, особливо в Європі, інтереси, цілі та безпека якої в цілому тісно залежить від стану забезпечення безпеки в будь-якій з держав, боротися з загрозами та вирішувати кризові ситуації без залучення зусиль кожного практично неможливо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у фахових виданнях України:

1. Spyrydonova K. Principle of Freedom of Movement as a Common Value in the Process of the Security Community Building within the OSCE / K.Spyrydonova. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія, Філософія, Політологія. – Одеса, 2014. – Випуск 8. – С.100-105.
2. Спиридонова К.О. Можливість забезпечення ОБСЄ регіональної безпеки після російської агресії в Україні / К.О.Спиридонова. // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2015. – Випуск 126 (частина I).– С.61-70.
3. Спиридонова К.О. Архітектура безпеки Азіатсько-Тихоокеанського регіону / К.О.Спиридонова // «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. - К., 2011. – Спецвипуск. – С.639-648.
4. Спиридонова К.О. Конструктивізм і теорія спільнот безпеки / К.О.Спиридонова // «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. - К., 2014. – Випуск 88 (№9). – С.316-321.
5. Спиридонова К.О. Еволюція розвитку спільноти безпеки в рамках ОБСЄ / К.О.Спиридонова // «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. - К., 2016. – Випуск 106 (№3). – С.353-357.

в іноземних виданнях :

1. Spyrydonowa Kira. OBWE a Ukraina. Sprawdzian stabilności ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa / Kira Spyrydonowa. // Politeja. Studia Ukraińskie / pod redakcją Piotra Bajora. - Kraków. - numer 34/1, 2015. - ss. 259-268.

опубліковані праці апробаційного характеру :

1. Спиридонова К. Діяльність ОБСЄ у сфері протидії міграційним викликам / К.Спиридонова // Сучасні тенденції міжнародних відносин: політика, економіка, право: зб. наук. праць V щорічної міжнародної науково-практичної конференції (м.Львів, 22.04.2016). – Львів: Бадікова Н.О., 2016. – С.131-138.
2. Spyrydonova K. Human Rights Monitoring in Crimea: Mission Impossible? / K.Spyrydonova // UA: Ukraine Analytica. – 2016. – Issue 1(3). – P.56-63.
3. Spyrydonova K. The Role of the OSCE in Addressing the Crisis of the European Security / K.Spyrydonova // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. - К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2014. - Ч.I. - С.47-50.
4. Спиридонова К.О. Українське питання як фактор формування спільноти безпеки в ОБСЄ. / К.О.Спиридонова // Трансатлантична безпека та роль України. (Матер. Всеукр.наук.-практ. конфер. м. Дніпропетровськ, 19 березня 2015 р.) – Дніпропетровськ: ТОВ «Інновація», 2015. – 168 с. – С. 65 – 68.
5. Спиридонова К. Спільні цінності та ідентичність як фактори формування безпекової спільноти в ОБСЄ / К.Спиридонова // Шевченківська весна: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. - К.: Київський національний університет імені

Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2015. – Ч. 1. – 283 с. - С. 35 – 38.

6. Спиридонова К.О. Формування спільноти безпеки АСЕАН / К.О.Спиридонова // Міжнародні відносини в умовах XXI ст.: Сучасна теорія і практика: Збірник матеріалів III щорічної Міжнародної науково-практичної конференції (м.Львів, 12 лютого 2014 року). - Львів: DPI, 2014. - С. 279-282.

7. Спиридонова К.О. К.Дойч та сучасна теорія міжнародних спільнот безпеки / К.О.Спиридонова // Наука и общество: международная конференция. Часть 3 (г.Донецк, 15 февраля 2014). - Донецк, 2014. - С. 200-204.

8. Спиридонова К.О. Формування спільноти безпеки ОБСЄ / К.О.Спиридонова // Збірник наукових праць до 100-річчя МНУ імені В.О.Сухомлинського / За матеріалами II всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів “Інтеграційні процеси в міжнародних відносинах: історія та сучасність”; / [за заг. ред. Н.М.Буглай]. - Миколаїв: МНУ імені В.О.Сухомлинського, 2014. - С.178-181.

9. Спиридонова К.О. Заходи зі зміцнення довіри та безпеки як фактор формування спільноти безпеки (на прикладі ОБСЄ) / К.О.Спиридонова // Пріоритети сучасних суспільних наук в трансформаційних умовах: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Львів, 27-28 листопада 2015 року). – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2015. – С.113-117.

10. Спиридонова К.О. Роль нормотворчої функції у формуванні безпекової спільноти ОБСЄ / К.О.Спиридонова // Теоретичні, методичні і практичні проблеми соціології, історії та політології: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м.Херсон, 20-21 листопада 2015 р.- Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С.208-211.

11. Спиридонова К. Незалежні інститути та механізми діяльності ОБСЄ у людському вимірі як фактор формування спільноти безпеки / К.Спиридонова // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. - Ч.1. - К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2015. - С.60-63.

АНОТАЦІЯ

Спиридонова К.О. Теорія і практика формування міжнародних спільнот безпеки (на прикладі ОБСЄ). –Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку . – Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. – Київ, 2017.

Дисертаційну роботу присвячено комплексному аналізу концептуальних та прикладних аспектів формування регіональної безпекової спільноти в рамках Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ).

Розглянуто перспективи та особливості становлення на просторі ОБСЄ безпекової спільноти як політичного об’єднання, що має на меті унеможливлення вирішення суперечок немирними шляхами. Базуючись на конструктивістському

підході до міжнародних відносин, зокрема, наголошуючи на особливій ролі цінностей та спільної ідентичності у формуванні спільнот, доведено наявність в рамках ОБСЄ окремих елементів, притаманних безпековим спільнотам на початковій стадії розвитку. Виділено етапи становлення безпекової спільноти на просторі від Ванкувера до Владивостока, яка починає зароджуватися в ОБСЄ разом із завершенням холодної війни та закріпленням пріоритету поширення демократії, ліберальних цінностей та верховенства права в Європі.

Виявлено, що на сучасному етапі розвитку ОБСЄ ключовим фактором успішності подальших процесів формування безпекової спільноти на євроатлантичному та євразійському просторі є відновлення довіри між учасниками, яка була підірвана агресією Російської Федерації проти України у 2014 р. та подальшою кризою загальноєвропейської безпеки.

Ключові слова: європейська безпека, спільнота безпеки, ОБСЄ, конструктивізм, кооперативна безпека, міжвимірність, соціалізація, інклюзивність, довіра, вирішення конфліктів, попередження конфліктів.

АННОТАЦИЯ

Спиридонова К.А. Теория и практика формирования международных сообществ безопасности (на примере ОБСЕ). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем глобального развития. Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Киев, 2017.

Диссертационная работа посвящена комплексному анализу концептуальных и прикладных аспектов формирования регионального сообщества безопасности в рамках Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ).

Рассмотрены перспективы и особенности становления на пространстве ОБСЕ сообщества безопасности как политического объединения, имеющего целью предотвращение разрешения споров военными путями. Используя конструктивистский подход теории международных отношений, в частности, акцентируя особую роль ценностей и общей идентичности в формировании таких сообществ, доказано наличие в рамках ОБСЕ отдельных элементов, присущих сообществам безопасности на начальной стадии их развития.

Выделены этапы становления сообщества безопасности на пространстве от Ванкувера до Владивостока, которое начинает зарождаться в ОБСЕ вместе с окончанием холодной войны и закреплением приоритета распространения демократии, либеральных ценностей и верховенства права в Европе.

Определено, что на современном этапе развития ОБСЕ ключевым фактором успешности дальнейших процессов формирования сообщества безопасности на евроатлантическом и евразийском пространстве является восстановление доверия между участниками, которое было подорвано агрессией Российской Федерации против Украины в 2014 г. и последующим кризисом общеевропейской безопасности.

Ключевые слова: европейская безопасность, сообщество безопасности, ОБСЕ, конструктивизм, кооперативная безопасность, многомерность,

социализация, инклюзивность, доверие, решение конфликтов, предупреждение конфликтов.

ANNOTATION

Spyrydonova K.O. Theory and practice of the security community – building (on the example of the OSCE). – Manuscript.

The thesis for the Ph.D. degree in Political Science, Specialty 23.00.04. – Political Problems of International Systems and Global Development. – Taras Shevchenko National University of Kyiv MES Ukraine. – Kyiv, 2017.

The thesis considers complex research of conceptual and practical aspects of the security community-building process within the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE).

According to constructivist perceptions, security community is seen as a political formation aimed at preventing conflicts and non-peaceful settlement of disputes between its members. This idea, firstly proposed by K.Deutsch in early 1950s, was caught up by “the Copenhagen school” of international relations in 1990s and later became an inspiration for acting international organizations. Among others, the OSCE in 2010 proclaimed officially its aspiration to achieve such a security community stretching from Vancouver to Vladivostok.

Used methodology includes security communities’ concept and structural-functional analysis, particularly while qualifying international security communities as a specific form of regional security. Using abovementioned constructivist approach, as well as the neorealist paradigm, the author attempts to combine certain provisions of structural realism and constructivism. Special attention in this context is paid to the key role of common identity, shared values, traditions, norms and trust as social constructs. These methods let the author to analyze the evolution of the OSCE from the ad hoc Conference to a developing security community. They also helped to outline main goals and priorities of the OSCE’s security activity on the area of its responsibility.

The author identifies separate stages (and sub-phases) of the community-building on the space from Vancouver to Vladivostok. First of these began together with the end of the Cold War when priority to promote democracy, liberal values and the rule of law in Europe was universally recognized. The second stage, covering the period of 1990-1994, is characterized by the ascendance of the organization and creation of the OSCE permanent working organisms and institutions. The third period – from 1994 until now – consolidates the OSCE as international organization and deepens channels of communication between its participants for developing mutual trust and confidence.

While analyzing features of the security community building processes within the OSCE, the author defines main prerequisites that has contributed to developing such form of the ensuring regional security stretching from Vancouver to Vladivostok. Among others, the most important ones are: cooperative and inter-dimensional approach to understanding security; inclusive socialization and spread of the common norms and values; mutual influence of the actors on each other; social construction of the mutual trust and confidence via enhancing multilateral security cooperation.

At the same moment, the OSCE fulfills a number of more practical functions that also help to build a stable security community. Particularly, promotion of political

consultations, conflict prevention and preventive diplomacy, universal introduction of the liberal norms and standards, peaceful settlement of the conflicts and post-conflict reconstruction, promoting security and confidence-building measures, as well as support of the democratic transformations and market economy, are of the outposts for further successful development of common European security community.

Proclaimed at Astana 2010 OSCE summit, vision of a free, democratic, common and indivisible Euro-Atlantic and Eurasian security community, appeared to be very ambitious and controversial project. On the first hand, it became an attempt to restore confidence to the mere OSCE, where since 1999 Istanbul summit all decisions lost their substance. On the other hand, this intention can be perceived as a perspective way of ensuring European security on the basis of the security communities' concept, where mutual trust, common identity, norms and values represent the basis and essence of the interstate cooperation.

However, at the present stage of the OSCE development, the author considers that a key factor for ensuring the success of further processes of the Euro-Atlantic and Eurasian security community building is the restoring of confidence between the parties, as it has been abruptly undermined by Russia's aggression against Ukraine in 2014 and the subsequent current crisis of the European security.

Key words: European security, security community, OSCE, constructivism, co-operative security, inter-dimensional policy, socialization, inclusiveness, trust, conflict resolution, conflict prevention.